

Његов српски није и мој српски

Српски на српском... али, на ком српском? На мом српском или на српском мог комшије Неше, или моје разредне која је говорила: „Ако вам нешто хвали, немојте у школу, седите кући.” Или на оном српском чије акценте поштују само спикери па им се обичан свет смеје, или је то онај на коме наши лингвисти пишу паралелне граматике, па се ђаци за такмичења спремају као да уче два језика?

Они бар имају дипломе и звања, али што се обичан свет осилио! Раније су сви били фудбалски селектори и политичари, а данас сви држе предавања из граматике и правописа. Напабирчили нешто из новинских колумни, са слава, дечјих рођендана и са телевизије, па стално понављају: „То је дублет, ово је плеоназам, то је по новом, и тај акценат ми се не свиђа.” Да ли неко професору енглеског или француског каже: „А, не, та реч ми се не допада, ја ћу да је изговарам онако како се мени свиђа!”

Али у српском све може. Пошто свако говори на свом српском, онда може да соли памет другима како, на пример, није тачно да треба да се каже поЛицајаца, проДУжетака и ватРОгасаца.⁵ А тек инфинитив! То је зло за српски, то треба избацили, тако се говори само на западу бивше државе, а то је сада неки други језик. Не каже се на телефону, него поред телефона, а глагол требати не постоји кад некоме нешто треба... на неком или нечијем српском.

8 : Највероватније на несигурном српском. Ко нема развијен осећај за језик, много прочитаних страница за собом и солидно знање, исправља и оно што не треба. Када неко хоће да каже

да му је нешто потребно, глагол 'требати' може да се употреби у личном глаголском облику. **Треба ми оловка, *џребају* нам виљушке, *џреба* ли *џи џџојој*** – није погрешно.

Инфинитиву јесу склонили они са којима смо некада делили име језика, али то не значи да је у српском његова употреба погрешна. Да ли *џреба* **рагиџи** или *џреба* **га се раги**, да ли *ђу* **оџиђи** или *ђу* **га одем**, зависи од контекста и стила оног ко говори или пише.

На џелефону је једнако правилно као и **џоред џелефона**, а краткоузлазни акценат са три постакценатске дужине у генитиву множине речи: *џоЛИцајаца*, *ваџРОјасаца* и *ђродУжеџака*, такође је правилан. Варијанта са силазним акцентом на унутрашњем слогу⁶ не припада књижевном изговору.

Ма, ти приучени су најгори. Залепе се за неку реч као језичке крље и не пуштају све док не виде живог лектора. За акценте сам знао,⁷ и ово на *џелефону* сам одавно отпатио када су ме непотребно исправљали. На инфинитив, признајем, нисам ни обраћао пажњу, а глагол *џребају* постао је друштвени феномен. То је институција у српском језику! Мера за писменост, аксиом за незнање, репер за пропуштене часове српског. Он је у стању да упропасти нечију општу културу, године школовања, часове солфеђа и силне семестре на Коларцу. Ко каже: „Ја треба да идем на пут”, или: „Ми требамо да нађемо решење”, тај је неписмен и тачка. Може да буде кандидат за НИН-ову, Виталову и Нобелову награду, али ако не зна да се каже – ја треба да идем и ми треба да нађемо, његов српски није и мој српски. Бар док се лингвисти другачије не договоре.

⁵ Акцентован слог означен је великим словима и где год је у књизи реч о акцентима.

⁶ погрешно: *џолиЦАјаца*, *ваџроГАсаца*, *ђродуЖЕџака*

⁷ Текстовете писане у мушком роду у емисији говоре глумци: Феђа Стојановић (стални глас) и Милан Милосављевић (повремени глас)

Језички бранилац

Одлучио сам да мог комшију Нешу предложим за место браниоца права српског језика и писма. Што да не? Ако постоји браниоц права потрошача, па браниоц животиња, а ту је и браниоц свих грађана, зашто и наш језик не би имао свог браниоца?

Неша је по струци преводиоц са енглеског и зна све оне цакe о погрешном превођењу, стални је читаоц оних рубрика у новинама о језику, а неке и сâм пише. А у поверењу ми је казао да је издавачу послао на читање своју прву збирку приповедака. Ма, Неша је комплетан језички ствараоц, права особа за браниоца српског језика и писма.

Комшија Неша не може да буде *браниоц* српског језика и писма. Може да буде само **бранилац** и то зато што именице које се завршавају на -лац и именују вршиоца неке радње, увек у првом падежу једнине и другом падежу множине имају једно *л* које није прешло у *о*. Не налази се на крају слога, па и не треба да се мења. У осталим падежима оно прати гласовну промену која се у нашем језику одавно дешава, па имамо – *браниоца, браниоцу, браниоцем, браниоче*; али у два падежа – **бранилац** и **бранилаца**.

У овом случају граматичка мутивода је још једна гласовна промена која се зове 'непостојано а'. У неким облицима га има, а у неким се губи. Рецимо, ту је у речима **руководилац** и **ћреводилац**, а нема га у речима *руководиоцу* и *ћреводиоцу*. Или, једноставније: у речима које се завршавају на -лац, тамо где има гласа *л*, ту је и *а*, тамо где је *л* прешло у *о*, *а* се изгубило.

Или још једноставније – Неша неће ни да чује за мој предлог! Каже: „Шта ти пада на памет! Да будем бранилац језика

који напада сваки читалац новина, сваки слушалац радија, сваки гледалац телевизије?! Нисам ја толики прегалац па да од јутра до мрака подучавам оне који су дремали на часовима српског!”

„Немој тако оштро, Нешо. Ја, рецимо, нисам дремао, имао сам увек добру оцену, али некад не разумем те гласовне скривалице и разне језичке недоумице. Није браниоц, него бранилац, али – са браниоцем, браниоцу... Мука жива да се запамти! А да ти, ипак, још мало размислиш” – кажем ја Нешо – „боље да будеш језички бранилац, него да за коју годину зарађујеш као преводилац, али са српског на српски.”

Кад си срећан ниси сретан

По мени, ми се никада нећемо описменити. Ми смо преобилно схватили значај усменог предања и усвојили га као образовни модел. Нама се генерације образују по систему – неко је некоме некада нешто рекао, неко је од некога нешто чуо и некоме то пренео.

Књиге се не читају, ђаке смо научили да уџбеници не ваљају, свеске се не чувају, о наставницима причамо како ништа не знају, речници су скупи, Правопис купују само лектори, а њих је толико мало и њихова објашњења су толико компликована да се од свега што кажу памти једино да може и овако и онако.

Пуно среће желим будућим генерацијама које неће прелистати ниједан језички приручник, али ће околом паметовати да им је неко некада рекао како не може да се каже – по мени, него по мом мишљењу, како не може да буде пуно среће јер се срећа не пуни као чаша, а и шта ће нам та срећа кад не знамо ни да ли смо срећни или сретни.

Можемо да будемо и **срећни** и *срећни*, мада се предност даје облику са *ћ*; а кад лектори кажу да може да се каже и овако и онако, то само значи да нам је језик богатији него што мислимо и да нема разлога да један облик неке речи не користимо само зато што би нам тако било лакше да запамтимо шта је правилно. Дублети не праве неред у језику, они нам пружају више могућности да изразимо оно што мислимо.

Придев 'срећан' изведен је од именице 'срећа', а 'сретан' од глагола 'срести', од којег је настала и именица 'срећа'. Граматички, облици са *ћ* – *срећни*, *срећно*, добијени су разједначавањем групе -ћн- у **срећни** и **срећно**, који се препоручују као бољи.

· Лезик није физика, па да нешто што је пуно мора да може да
· буде и празно, да би било правилно. Зато може да се каже и
· *јуно јоздрава* и *јуно среће*, мада у писаном изражавању
· предност треба дати прилогу **мнојо**.
· У неформалном обраћању може се рећи и *јо мени* или *јо ње-*
· *му* или *њима*, а да се при том мисли на сопствено или нечије
· мишљење. Нема разлога да се тај израз забрањује због исто-
· ветности за описивањем физичког додира или повезивања
· са месним значењем предлога 'по'.

Сад бар знам да могу да будем и срећан и сретан, мада језички стручњаци ипак више воле ако сам срећан. Али, по мени, или да се формалније изразим, по мом мишљењу, оно граматичко објашњење о томе како се срећник претвара у сретника, нико није запамтио. Баш да видим ко ће да пребира по глави какве се гласовне заврзламе дешавају у речима срећан и сретан кад, на пример, испраћа неког на пут. Док он смисли, разједначи и уједначи гласове, оде воз.

Зато сам се ја сетио објашњења моје учитељице, која нам је некад говорила: „Није сретан него срећан, јер се не каже срета него срећа.” И много јој хвала што нам је то рекла, јер што да тражим по књигама, кад увек има неког ко је некада од некога нешто чуо и то после неке преуне.

Звучиш као Шваба тра-ла-ла

Ми не говоримо, ми не мислимо, не саопштавамо, не казујемо, не сматрамо, ми звучимо! Као да смо се сви претворили у језичке резонаторске кутије, у велике музичке инструменте који се споразумевају звучањем. Нама се ништа не чини, ништа нам не изгледа, ми нисмо исти као неки други, ми не подсећамо на неког. Ми смо штедљиви на речима, не крчмимо свој богат речник, ми имамо посебног цокера који је у нашем језику учинио немогуће – озвучио је човека без иједног звучника и микрофона.

Када ми се учинило да претерујем, у претраживач на интернету укуцао сам само две речи: 'звучиш као', и прво ми се отворила страница под називом „Како да звучиш као да си луд”. Следећа је била група на Фејсбуку „Звучиш као ја”, даље – наслов у новинама „Звучиш као Словенац”. У коментарима на веб-страницама писало је: не бисмо да звучимо негативно, звучиш као позер, зашто ваша најбоља другарица и ви звучите исто; главни наслов на једном сајту је „Како да звучиш паметније”; на титлу сваког другог филма читам – звучиш као нека баба, то ми звучи глупо, звучиш као моја мајка и звучиш ужасно.

Устаљени израз о звучању директно је преузет из енглеског језика, а захваљујући незнању преводилаца који су га преводили дословно, раширио се у нашем језику као епидемија.

У енглеском је нормално рећи *you sound like your mother*, али на српски се не преводи – звучиш као *твоја мајка*, него – **исџа си као џвоја мајка** или – **јовориш као џвоја мајка**.

Устаљене изразе не би требало дословно преводити, ни из страних језика на српски, ни обратно. Другим речима, бабе и

жабе не треба мешати само на српском, а само на енглеском човек може некако да звучи. Међутим, у оба речника⁸ Матице српске, после основног, наводи се фигуративно значење одреднице 'звучати', а то је: чинити, изазивати утисак, изгледати. Али та чињеница не би требало да охрабрује преводиоце да глагол 'звучати' употребљавају кад год пореде неког с неким или описују некога, јер тако из употребе искључују мноштво значењски богатијих речи и израза који су у духу нашег језика.

Да видим како бих ја, да сам преводилац, превео све ово што сам нашао на интернету, у новинама и на телевизији:

„Звучиш као ја”, ако није нешто у вези са музиком и певањем, могло би – изгледаш као ја; „звучиш као Словенац” – говориш као Словенац; „не бисмо да звучимо негативно” – не бисмо да будемо негативни; понашаш се као позер, а не – звучиш као позер, најбоље другарице би могле да говоре или изгледају исто, а не да звуче исто.

Уопште није тешко или, језиком наших преводилаца, ово уопште 'не звучи' тешко. Баш ме занима како би неко од њих на енглески превео – причаш као Шваба тра-ла-ла, бери кожу на шиљак и не изводи бесне глисте, ал' да не лупа као Максим по дивизији, него онако, ни по бабу ни по стричевима, па куд пукло, да пукло... само да не звучи.

⁸ Речник српскохрватског књижевног језика I–VI – Матица српска (и Матица хрватска I–III), Нови Сад, 1967–1976. и Речник српског језика – Матица српска, Нови Сад, 2007.

У односу на све

Да ли говорите бирократски српски? Не знате шта је то..., па само слушајте наше новинаре. Код њих се све врши и обавља, ствари су у функцији, договори су на релацији, резултати су присутни, програми се реализују и сви су у неком односу. Зато што онда све то, ваљда у духу истраживачког новинарства и аналитике, треба поредити једно с другим. Али није то оно школско, граматичко поређење које се на табли пише у три колоне па сви мисле да у српском постоје три ступња поређења. Не, ово је специјално, новинарско поређење, такозвано 'односно'.

Зато стално слушамо „како ће сутра бити топлије у односу на јуче”, да је „раст профита виши за 40% у односу на прошлу годину”, и да је „тип личности најважнији критеријум у односу на који је потребно извршити избор каријере”. А један наш познати глумац изјавио је како „не дозвољава да буде величина у односу на младе глумце”. Са таквим речником комотно може да буде величина у односу на новинаре, а ја као озебло сунце чекам да чујем да ли то може другачије да се каже.

Не верујем да ћемо говорити правилније ако будемо чекали као озебло сунце, јер сунце не може да озебе, него зебе субјекат, тј. човек који чека да га сунце огреје. Према томе, исправно је рећи – чекам као **озебао сунце**.

А колико ће то чекање да траје, зависи од тога колико ћемо дуго изразе који припадају административном стилу користити у говору и писању о оним областима живота које са администрацијом немају везе.

Предлошка синтагма у односу на језику није потребна у свакој поредбеној ситуацији. Међутим, преправила је медије и

пре него што настави да се шири ка литератури и свакодневном говору, требало би је замењивати везником **неіо** или **іредлозима којима се може исказати іоређење**.

Рецимо, Феђини примери би, исправљени, требало да гласе овако: *суіра ће диіи іоіліје неіо јуче, ірофиті је виіи неіо іроішле іодине, іііі личності је најважнији криітеријум ірема којем се дира каријера, а ілумац не дозвољава да буде величина за млађе колеіе.*

Ја могу да чекам као озебао сунце, али плашим се да ће и сунце да озебе чекајући заједно са мношћем да се отарасимо тог новинарског, односног, поређења.

Баш ме занима да ли би неки новинар својој девојци кажао: „Данас те волим више у односу на јуче”, или: „Душо, уморан сам ових дана јер је у редакцији била већа гужва у односу на претходни месец.” Наравно да не би тако говорио, него би јој једноставно рекао: „Волим те више него јуче” и „У редакцији је била већа гужва него иначе.”

Или, замислите како би нам поезија изгледала да је, рецимо, Јован Дучић у „Песми жени” написао:

Остај недостижна, нема и далека,
јер је сан о срећи виши у односу на срећу,
буди неповратна у односу на младост,
нека твоја сен и ехо буду све што сећа.

Али, што би рекао песник Љубомир Симовић: „Поезија је нешто друго. Нешто друго у односу на шта? Нешто друго у односу на све.”⁹

⁹ Политика, 1. 1. 2010. „Поезија је нешто друго, у односу на све”, З. Радисављевић (интервју са Љубомиром Симовићем)

Прасећи кич

Ко је код нас меродаван да каже – ово је кич, а ово је култура? Како ко је меродаван, па – српско прасе, наш нови еталон за кич.

Пре неки дан на телевизији рекоше да извесна манифестација у унутрашњости нипошто није кич јер се током њеног трајања на улици не врте прасићи. Другим речима, тамо где су прасићи, тамо је кич, тамо где прасади нема – е, то је врхунска култура.

Ко још да се удубљује у квалитет програма, извођача, склепаних сценографија и неписмених сценарија, кад може само да преброји печене прасиће.

Рецимо, дође службеник на терен и пита организаторе:

– Колико имате ражњева и печењара-крајпуташица? Само две? Онда ваша приредба вреди два кич-прасета. То може, до пет прасади не загађује укус. А ова друга је дно дна – чак двадесет четворо кич-прасади! Е, то не може! На двадесет четврти ражањ окачити упозорење: „Забрањено за особе гладне културе. Добродошли су само гладни стомаци.”

Мада, то код нас обично једно с другим иде.

Збирним именицама: *џрасад*, *јаїњаг*, *унучаг*, *сирочаг*, *џилаг*, *дуїмаг*, означавамо више бића или предмета узетих скупа, у неком неодређеном збиру. Такве су и именице: *цвеће*, *лишће*, *класје*, *прање*, *деца*, *браћа*. Најважнија особина збирних именица је да оне обликом једнине означавају множину предмета или бића, и зато, по правилу, немају множину.

Именице које означавају младе животиње – *џрасе*, *џаче*, *џиле*, *јаїње*, у множини образују збирне именице – *џрасад*, *џачаг*, *јаїњаг*, *џилаг*; или се употребљавају облици множине